

Форми контролю педагогічної практики майбутніх учителів української мови і літератури

Л.Ю. Сімоненко*

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

*Corresponding author: simonenko_l_2015@ukr.net

Paper received 30.05.15; Accepted for publication 08.07.15.

Анотація. У статті розкрито зміст поняття „педагогічна практика” крізь призму сучасної освітньої парадигми. На основі аналізу наукової літератури автор доходить висновку, що педагогічна практика є інтегрованою формою навчання, яка сприяє формуванню методичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури і дає змогу студентам апробувати створені під час вивчення курсу „Методика навчання української мови” моделі уроків української мови, розроблений дидактичний матеріал і за необхідності скорегувати власні вміння й навички. Протягом педагогічної практики використовують поточний і підсумковий види контролю, завдання яких – визначити рівень теоретико-методичної підготовки студентів: глибини й міцності теоретичних знань, умінь творчо використовувати знання для вирішення конкретних методичних завдань, володіння основними професійно-методичними вміннями й навичками. Поточний контроль дає змогу методистові перевірити вміння студентів формулювати мету й тему конкретного уроку з урахуванням характеру мовного матеріалу, вікових особливостей учнів, типу уроку, загальнопредметних завдань; аналізувати мету й завдання уроку з погляду їх відповідності темі, типу, змісту уроку; добирати навчальний матеріал для конкретного уроку з урахуванням пізнавальних, практичних, загальнопредметних мети й завдань навчання, труднощів засвоєння мовного матеріалу та ін. Основними формами підсумкового контролю студентів за проходженням педагогічної практики є підсумкова конференція, яку проводять за тиждень по закінченню практики, і перевірка оформленої студентом звітної документації – предметно-методичного портфоліо, який складають конспекти проведених студентом уроків і їх самоаналіз, розроблення позакласного заходу з української мови, дидактичний матеріал, презентації, використані під час проведення уроків, щоденник психолого-педагогічних спостережень, відомості про узагальнення педагогічного досвіду вчителів, реферат з актуальної методичної проблеми, звіт з педагогічної практики (письмовий, відеозвіт, презентація, есе тощо). Після завершення навчального закладу студент матиме змогу продовжити наповнювати створене портфоліо методичними матеріалами протягом подальшої професійної діяльності. Окрему увагу автор зосередив на самоаналізі уроку й підготовці реферату з актуальних проблем сучасної лінгводидактики.

Ключові слова: контроль, поточний контроль, підсумковий контроль, предметно-методичне портфоліо, звітна конференція, самоаналіз уроку української мови, реферат з актуальних проблем сучасної лінгводидактики

Вступ. Зміна орієнтирів сучасної освіти вимагає перегляду вимог до особистості вчителя, зокрема його професійної компетентності, особистісних характеристик. З огляду на це, особливої актуальності набуває змістовий і технологічний складники фахової підготовки студентів – майбутніх учителів української мови і літератури. Вони повинні бути готовими до реалізації вимог чинної програми з української мови для середніх загальноосвітніх закладів – формування духовно багатой особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мови, її видами, типами, стилями, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, вільно орієнтується у всезростаючому інформаційному потоці, вмє формувати й обстоювати власну думку, громадянську позицію щодо тих чи інших подій і явищ (у тому числі суспільних), давати їм адекватну оцінку, самонавчатись і самовдосконалюватись [11, с. 3].

Отже, сучасна школа потребує вчителів, здатних застосовувати нові методичні й педагогічні ідеї, підходи до навчально-виховного процесу, технології особистісно орієнтованого, розвивально-творчого навчання, володіти різними методами, прийомами і формами організації навчання. Формуванню цих умінь сприятиме виважена й методично адаптована педагогічна практика, що є обов'язковим складником навчання в педагогічних закладах освіти. Її мета – „формування у студентів фахових знань і умінь, зокрема з навчання української мови в середніх закладах освіти різних типів; удосконалення лінгвістичної, комунікативної, мовленнєвої, соціокультурної компетентностей та лінгводидактичних, психологічних, педагогічних знань; розвиток умінь акумулювати передовий педагогічний досвід;

вироблення індивідуального педагогічного стилю” [3, с. 3]. Під час практики студенти повинні ознайомитися з усіма особливостями навчання й виховання учнів, перевірити, закріпити й удосконалити набуті знання з фахових дисциплін, педагогіки, психології, ознайомитися з досвідом провідних учителів-словесників, із системою ефективних методів навчання та виховання.

Стислий огляд публікацій з теми. Проблемі організації педагогічної (навчальної і виробничої) практики присвячено чимало досліджень. Визначенню особливостей організації і проходження педагогічних практик у системі фахової підготовки вчителів-словесників присвячені наукові студії О. Горошкіної, В. Дороз, О. Караман, С. Карамана, К. Климової, О. Копусь, А. Нікітіної, О. Семеног, Т. Сімоненко та ін. Предметом наукових статей Л. Пархети є проблема формування фахових компетентностей майбутніх учителів української мови та літератури в системі педагогічних практик, а метою – аналіз завдань і змісту різних видів педагогічних практик щодо вироблення у студентів високого рівня мовно-літературної компетентності та виявлення чинників, що впливають на її форми. Педагогічна практика є важливим засобом професійної підготовки студентів – майбутніх філологів та оволодіння ними професійною діяльністю. Це положення обґрунтовано в працях Л. Базиль, І. Барабаш, Т. Окуневич, М. Пентилюк, О. Семеног та ін.

Українськими й зарубіжними науковцями розроблено значний теоретико-практичний матеріал щодо організації й проведення педагогічної практики студентів-філологів. Проте недостатньо вивченими залишаються питання ефективності форм контролю сформованості фахових умінь і навичок студентів по

закінченню педагогічної практики. Це й зумовило вибір теми нашої наукової розвідки.

Мета статті – уточнити сутність поняття „педагогічна практика” у контексті сучасних вимог, визначити ефективні форми контролю сформованості фахових умінь і навичок студентів – майбутніх учителів української мови і літератури під час педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існують різні погляди на тлумачення дефініції „педагогічна практика”. Т. Симоненко вважає педагогічну практику однією з форм організації навчання студентів-філологів, що повною мірою дозволяє оволодіти комплексом необхідних фахових умінь, озброїтися як комунікативними навичками, так і системою дидактичних знань [9, с. 217–218]. Дослідниця вважає, що основна мета педагогічної практики полягає в підготовці студентів до самостійного виконання функцій учителя-предметника та класного керівника, а також контролю комунікативної майстерності майбутніх філологів задля вдосконалення її рівня протягом наступних етапів. На думку авторів посібника „Методика викладання мовознавчих дисциплін у вищій школі”, „педагогічна практика – форма навчання у вищій школі, що спрямована на пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності, оволодіння способами її організації, а відтак, на підготовку майбутнього вчителя як професійно компетентного фахівця” [2, с. 112].

Погоджуємося з авторами „Словника-довідника з української лінгводидактики”, що метою педагогічної практики є розвиток у студентів уміння здійснювати діяльність з навчання рідної мови в загальноосвітній школі на базі сформованої в них комунікативної компетентності та знань з основ теорії методики, педагогіки і психології, уміння поєднувати теоретичні знання з методики навчання української мови з практичною діяльністю навчання учнів; забезпечення практичного пізнання студентами закономірностей професійної діяльності та оволодіння способами її організації, уміння вирішувати конкретні методичні завдання відповідно до умов педагогічного процесу; виховання в студентів потреби систематично оновлювати свої знання і творчо застосовувати їх на практиці. Під час проведення навчально-виховної та дослідницької роботи студенти повинні оволодіти системою професійних умінь, усвідомити, що урок є провідною формою організації навчально-виховного процесу; з’ясувати значення типізації уроків у системі занять; засвоїти структурні елементи уроку, самостійно складати конспекти уроків різних типів з урахуванням сучасних вимог до їх проведення; навчатися добирати наочність та дидактичний матеріал, урізноманітнювати види вправ [10, с. 181].

Отже, педагогічна практика є інтегрованою формою, що сприяє формуванню методичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури і дає змогу студентам апробувати створені під час опанування курсу „Методика навчання української мови” моделі уроків української мови, розроблений дидактичний матеріал і за необхідності скорегувати власні вміння й навички.

Під час педагогічної практики методисти використовують різні види контролю, завдання яких – визначити рівень теоретико-методичної підготовки студентів: глибини та міцності теоретичних знань, здатності

творчо використовувати знання для вирішення конкретних методичних завдань, володіння основними професійно-методичними вміннями (гностичними, комунікативно-навчальними, конструктивно-планувальними, організаційними тощо).

Поточний контроль виконання студентами-практикантами основних завдань здійснюють протягом педагогічної практики. Мета поточного контролю – перевірити сформованість таких умінь і навичок студентів-практикантів: формулювати мету й тему конкретного уроку з урахуванням характеру мовного матеріалу, формованих типів і видів умінь, вікових особливостей учнів, типу уроку, загальнопредметних завдань; аналізувати мету й завдання уроку з точки зору їх відповідності темі, типу, змісту уроку; відбирати навчальний матеріал для конкретного уроку з урахуванням пізнавальних, практичних, загальнопредметних мети й завдань навчання, труднощів засвоєння мовного матеріалу; налагоджувати контакт з учнями засобами предмета й підтримувати його протягом усього процесу навчання; установлювати зв’язки між явищами в межах предмета й на міжпредметному рівні; аналізувати власні уроки та уроки, проведені вчителями-словесниками або іншими студентами; проводити уроки контрольного типу з української мови; організувати роботу над орфографічними й пунктуаційними помилками в навчальних вправах та ін. Результатом цього контролю стане аналіз керівником практики або викладачем-методистом проведених студентами уроків.

Основними формами підсумкового контролю студентів за результатами проходження педагогічної практики є підсумкова конференція, яку проводять через тиждень по закінченні практики, і перевірка оформленої студентом звітної документації. Для виступу на підсумковій конференції з кожної групи студентів (як правило, це студенти, що проходили педпрактику в одній школі) обирають одного студента. У виступі аналізують позитивні й негативні аспекти практики, цікаві знахідки досвіду педагогів, звертають увагу на забезпечення уроків роздавальним, ілюстративним матеріалом, на впровадження інноваційних методів і прийомів проведення уроків, виховних заходів учителями, студентами-практикантами. Особливу увагу звертають на труднощі, які відчували студенти під час підготовки проведення уроків з певних дисциплін. [7, с. 347]. Це допоможе методистам, керівникам практики скоригувати зміст педпрактики, винести проблемні питання на спеціальне опрацювання під час аудиторних занять

По закінченні педагогічної практики студент обов’язково має подати підсумкову документацію, зміст якої і повинен оцінити викладач. Аналіз методичних рекомендацій, розроблених викладачами українських вишів, переконав, що до обов’язкової підсумкової документації відносять: аналіз уроків української мови, проведених учителями та іншими практикантами, які студенти спостерігали; конспекти проведених студентом уроків та їх самоаналіз; розробку позакласного заходу з української мови; щоденник психолого-педагогічних спостережень, узагальнення педагогічного досвіду вчителів, реферат з актуальної лінгводидактичної проблеми, звіт з педагогічної практики (письмовий, відеозвіт, презентація, есе тощо).

Ознайомлення з науковими студіями, присвяченими проблемам сучасної електронної лінгводидактики (В. Бадер, С. Караман, К. Климова, О. Кучерук, А. Нікітіна, С. Омельчук, Л. Струганець, Г. Шелехова та ін.), переконало, що останнім часом у зв'язку з активним упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес вищих закладів освіти все більшої популярності набуває створення вчителем в електронному форматі предметно-методичного портфоліо (інші назви – досье успіхів, папка успіху, папка фахівця, збірник власних досягнень, портфоліо), зокрема його різновиду веб-портфоліо, який є глобально доступним для користувачів Інтернету. На думку О. Кучерук, предметно-методичний портфель учителя мови – це спосіб нагромадження й зберігання лінгвометодичних матеріалів, що свідчать про рівень професійної компетентності педагога. У лінгвометодичному портфелі вчителя містяться папки з освітніми документами, власне мовними, предметно-демонстраційними, навчально-розвивальними, соціокультурними, дослідницькими, звітними матеріалами. Переваги електронних локального та глобального лінгвометодичних портфелів у тому, що значна за обсягом інформація вміщується на компактних електронних носіях пам'яті та може бути гарно представлена за допомогою ресурсів мультимедіа [6]. Більш доцільною ми вважаємо назву „портфоліо” з огляду на семантику лексеми: „збірка, сукупність виконаних робіт”. Нам видається результативним упровадження як форми контролю з педагогічної практики предметно-методичного портфоліо, вміст якого складатимуть визначені вище документи. До того ж студент матиме змогу продовжити наповнювати створене портфоліо методичними матеріалами протягом подальшої професійної діяльності.

Розглянемо більш детально деякі складники предметно-методичного портфоліо з педагогічної практики. Формуванню вмінь студентів об'єктивно здійснювати аналіз проведеного уроку, бачити методологічні помилки під час організації навчальної діяльності учнів, запобігати їм у майбутньому, знаходити шляхи подолання і виправлення недоліків у системі лінгводидактичних методів і прийомів, диференціації чи індивідуалізації навчання, що ґрунтується на діяльній-проблемному підході, у вираженні змісту та цілей уроку за допомогою проблемно-пізнавальних, проблемно-ситуаційних завдань, сприятиме використанню майбутнім філологом самоаналізу уроку української мови [5]. Під час самоаналізу проведеного уроку студенти акцентують увагу на таких обов'язкових компонентах фахової зрілості: оцінка виконання вчителем основних функцій навчання, розвитку, виховання учнів; виявлення змін, що відбулися в роботі вчителя й учнів протягом періоду, що аналізується в порівнянні з попереднім станом; пошуки резервів підвищення ефективності роботи вчителя [4, с. 13-17].

На основі аналізу наукових досліджень з окресленої проблеми й спостережень за організацією педагогічної практики ми можемо стверджувати, що перед педагогічною практикою студентам рекомендують для проведення самоаналізу уроку використати такі запитання:

1. Які головні завдання уроку, як вони враховані під час реалізації його цілей?

2. Чи ефективно використовували час уроку? Чи була раціональною його структура для розв'язання основних завдань, досягнення мети?
3. Який тип уроку застосовано, як він пов'язаний з попереднім, який матеріал цього заняття необхідно використати надалі (опорні поняття, базові знання, формовані вміння й навички)?
4. Яке поєднання методів навчання обрано для вивчення нового матеріалу? Чому?
5. Характеристика навчальних можливостей класного колективу за результатами педагогічного аналізу. Які особливості учнів були враховані під час планування уроку?
6. Як організовано проблемні і проблемно-пошукові ситуації з метою поглибленого засвоєння матеріалу, створення відповідного настрою учнів?
7. Чи дотримані правила педагогічного такту, етики?
8. Як здійснювали диференційоване навчання на уроці?
9. Наскільки ефективно організовано самостійно роботу учнів?
10. Які елементи, етапи, форми і методи навчання були найбільш продуктивними? Що із прогнозованого і запланованого не вдалося? Чому?
11. Як працювати над усуненням зазначених недоліків? Яка допомога потрібна?

Відповідаючи на ці запитання, студенти знатимуть, які корективи необхідно внести у власні знання, які вміння й навички потребують подальшого вдосконалення. Це сприятиме фаховому зростанню студентів-філологів, значною мірою поліпшуватиме їхню педагогічну майстерність.

Під час проходження педагогічної практики студенти освоюють практичну педагогічну діяльність з елементами науково-дослідної діяльності, наслідком якої стане підготовка реферату з актуальних проблем лінгводидактики. Це дає змогу майбутнім філологам оволодіти методами дослідження, виробити здатність спостерігати, узагальнювати, робити висновки, вивчати певну проблему [1, с. 136]. Крім того, виконання студентами завдань експериментального характеру, проведення психолого-педагогічних спостережень дозволить їм втілити свої наукові досягнення, застосувати творчі здібності не лише в навчальній діяльності, а й у виховній роботі (підготовка й проведення виховних заходів, класних годин тощо) [8, с. 346].

Висновки. Запропоновані форми контролю забезпечують можливість кількісної та якісної оцінки діяльності студентів під час педпрактики. Кількісна оцінка є результатом виконаного обсягу роботи, передбаченого вимогами програми педпрактики. Якісна оцінка визначає наявність творчого підходу до проведення уроків і позакласних заходів, ступеня самостійності студентів, їхньої методичної мобільності, здатності впроваджувати в освітній процес новітні лінгводидактичні здобутки. Отже, використання різних форм контролю педагогічної практики сприятиме перевірі сформованості вмінь студентів спостерігати й аналізувати урок, самостійно готуватися до проведення уроків (планування системи уроків, складання конспектів, добір навчального матеріалу тощо), самостійно вести позакласну роботу з української мови, поглиблено вивчити обрану методичну проблему.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Барабаш І. Формування професійної компетентності студентів-філологів у процесі проходження педагогічної практики (теоретичний аспект) / І. Барабаш // Проблеми підготовки сучасного вчителя – № 9 (Ч. 1). – 2014. – С. 135–139
- [2] Горошкіна О.М. Матеріали до самостійної роботи магістрантів з курсу «Методика викладання філологічних дисциплін у вищому навчальному закладі: [навч. посіб.] / Олена Миколаївна Горошкіна, Валерія Юріївна Пустовіт; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2007. – 134 с.
- [3] Горошкіна О.М. Педагогічна практика студентів (Українська мова) Методичні рекомендації / О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна, Л.О. Попова. – Луганськ, 2003. – 32 с.
- [4] Інноваційні технології навчання методики української мови: навчально-методичний посібник / Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Чубань Т.В. та ін.; за заг. ред. О.І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2006.
- [5] Кожуховська Л.П. Самоаналіз уроку в системі педагогічної практики студента-філолога// Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка. – Суми: РВВ СОІППО, 2009. – С. 252-260.
- [6] Кучерук О.А. Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики / О.А. Кучерук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Том 41. – №3. – С. 83-91. – URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>
- [7] Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2011. – 366 с.
- [8] Саприкіна Н. Науково-дослідна робота як засіб розвитку креативних здібностей студентів-філологів / Н. Саприкіна // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2010. – Вип. 50. – С. 342-348
- [9] Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Монографія / Т.В. Симоненко. – Черкаси: Вид. Вовчок О.Ю., 2006. – 328 с.
- [10] Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб./ Кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук – К.: Ленвіт, 2015. – 320 с.
- [11] Українська мова. 5–12 класи [Текст]: програма для загальноосвітніх навчальних закладів / [Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, та ін.]; за ред. Л.В. Скура-тиського. – К.: Перун, 2005. – 176 с.

REFERENCES

- [1] Barabash, I. Forming of professional competence of students-philologists in the pedagogical practice (theoretical aspect) / I. Barabash // Problems of modern teacher. – № 9 (Part 1). – 2014. – P. 135–139.
- [2] Goroshkina, O. Materials for independent work masters course "Methods of teaching philological subjects in higher education: [teach. guidances.] / Elena Goroshkina, Valery Poustovit; State. bookmark. "Lugano. nat. University of Taras Shevchenko". – Lugansk, 2007. – 134 p.
- [3] Goroshkina, O. Pedagogical practice Students (Ukrainian language) Guidelines / O. Goroshkina, A. Nikitin, L. Popov. – Lugansk, 2003. – 32 p.
- [4] Innovative technology training methodologies Ukrainian language: Textbook / A. Potapenko, L. Kozhuhovska, T. Chuban etc.; for the Society. Ed. O. Potapenko. – K., Millennium, 2006.
- [5] Kozhuhovska, L. Personal Inventory lesson system of teaching practice student-philologist // Educational Innovation: philosophy, psychology, pedagogy. – Sumy: RIO SOIPPO, 2009. – P. 252–260.
- [6] Kucheruk, O. Guidelines for Development of e linguistics / A. Kucheruk // Information technologies and means of teaching. – 2014. – Volume 41. – №3. – P. 83–91. – URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>
- [7] Workshop on methods of teaching Ukrainian language in secondary schools: a modular course: the student manual ped. universities and institutes / Col. authors eds. M. Pentylyuk. – K.: Lenvit, 2011. – 366 p.
- [8] Saprykina, N. Research work as means of development of creative abilities of students-philologists / N. Saprykina // Herald of Lviv. Univ. Series Philology. – 2010 – Vol. 50. – P. 342-348.
- [9] Symonenko, T. Theory and practice of formation professional linguistic and communicative competence of students of philological faculties: Monograph / T. Simonenko. – Cherkasy: Ed. Vovchok O., 2006. –328 p.
- [10] Glossary Directory of Ukrainian linguistics: Teach. guid. / Col. authors eds. M. Pentylyuk – K: Lenvit, 2015. – 320 p.
- [11] Ukrainian language. 5-12 classes: a program for secondary schools / [G. Shelekhova, V. Tyhosha, A. Korolchuk, et al.]; Ed. L. Skurativsky. – K: Perun, 2005. – 176 p.

The Forms of Controlling Pedagogical Practice of Future Ukrainian Language and Literature Teachers

L.Yu. Simonenko

Abstract. The publication reveals the meaning of the concept “pedagogical practice” through the prism of the contemporary educational paradigm. Having analyzed scientific resources, the author of the publication comes to conclusion that pedagogical practice is an integral type of studying, which facilitates formation of the methodological competence of future Ukrainian Language and Literature teachers and provides possibility for students to approve the models of the Ukrainian Language lessons, created while studying the subject “Methodology of teaching Ukrainian”, didactic materials developed and to correct, if necessary, own knowledge and skills. During pedagogical practice formative and summative assessments are used. The latest one aims to identify the level theoretical and practical preparation of the students: depth and strength of theoretical knowledge, skills to use the knowledge creatively for solving certain methodological tasks, having the fundamental professional and methodological skills. The formative assessment provides a practice supervisor with the possibility to check students’ ability to set goals and topic of the lesson, taking into account the characteristics of language material, age peculiarities of the students, type of the lesson, general educational goals; analyze the aim and tasks of the lesson from the point of their correspondence to the topic, type and contents of the lesson; select educational material for the lesson, taking into consideration cognitive, practical, and general educational goals and tasks of the education, difficulties with learning linguistic material, etc. The main forms of summative assessment of students after pedagogical practice are final conference, which is held one week after the practice is over, and checking report documentation, created by a student – methodological portfolio, containing the abridgements of the lessons, conducted by a student and their self-analysis, scenario of the extra-curriculum event, connected with the Ukrainian language, didactic material, presentations used while conducting the lessons, diary of pedagogical and psychological observations, summary of teachers’ pedagogical experience, essay on topical methodological issue, report of the pedagogical practice (written one, video, presentation, essay, etc.). After graduating from the higher educational establishment, a student is able to keep on filling the portfolio with methodological materials during future professional activity. Special author’s attention is paid to the self-analysis of the lesson and writing the essay on topical issue of contemporary linguistic didactics.

Keywords: control, formative assessments, summative assessments, methodological portfolio, final conference, self-analysis of Ukrainian lesson, essay on topical issue of contemporary linguistic didactics